

Studijní text k projektu

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

Diagnostika v pedagogice Marie Montessori (průvodce studiem)

Mgr. Marcela Fojtíková Roubalová, PhD.

Cíle:

Seznámit se proniknout do způsobu poznávání žáka na základě principů Montessori pedagogiky.

Umět definovat východiska, ze kterých její metody práce vycházejí.

Porozumět základním pedagogickým pojmům Montessori pedagogiky.

Východiska přístupu k dítěti:

Pedagogická metoda Marie Montessori ovlivnila mnoho pedagogů a na základě jejího studia vznikly další alternativní pedagogické směry. Přesto, že se jedná o metodu, která začala vznikat téměř před sto lety, dodnes je obdivována a zaváděna do mnoha školských zařízení. Stejně tak vzbuzuje diskuse a je některými zavrhována. V naší zemi prožívá velký rozmach a mnoho rodičů, kteří hledají vhodnou výukovou metodu studují její postupy a principy.

Marie Montessori se jako mladá lékařka setkala s dětmi, které byly považovány za zaostalé. Chtěla se věnovat nejen jejich učení, ale jejich celkovému rozvoji. V počátcích ověřovala metody vytvořené používané Jenanem Marcem Iradem a Eduardem Séguinem. Itard pracoval s dětmi s poruchami sluchu a využíval přitom experimentální výuku. Jeho způsob práce s těmito dětmi přinášel takové výsledky, že je považován za zakladatele vědeckého vzdělávání. Jeho experimenty byly promyšlené, systematické a díky nim dokázal dětem s vadami sluchu naučit do určité míry mluvit.

Další významnou osobností, z jejíž práce Montessori čerpala, byl E. Séguin, který na základě inspirace prací Itarda prohloubil a zdokonalil výukové metody pro děti s mentálním postižením. Poznatky

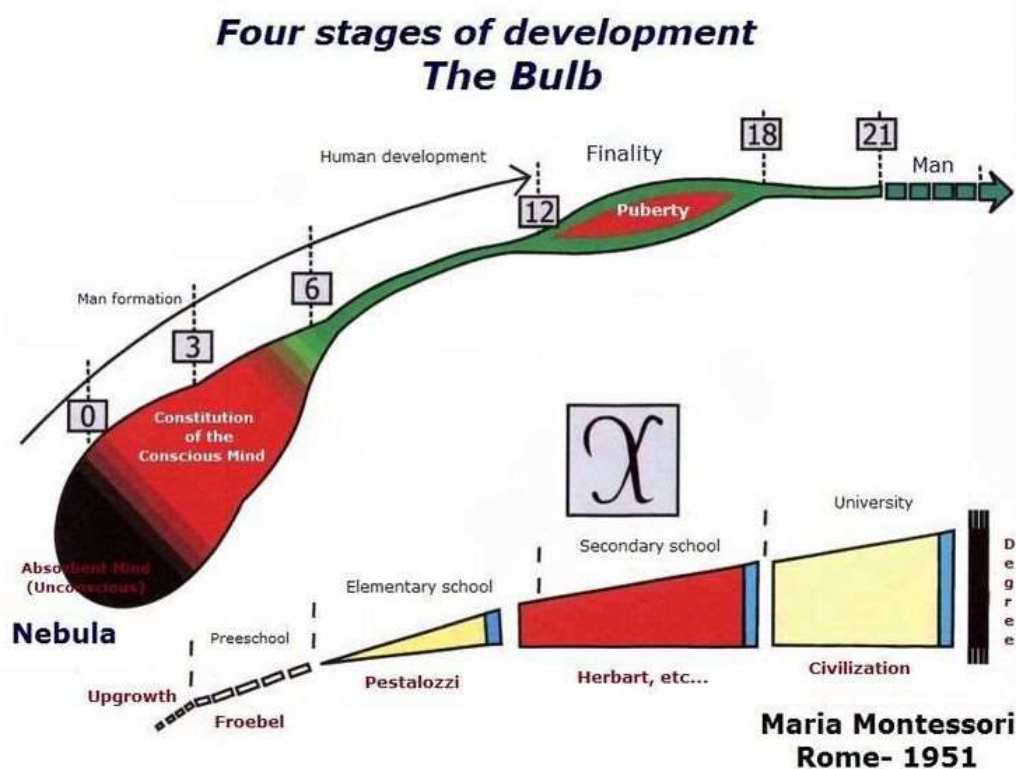
Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

těchto dvou vědců ověřovala ve své praxi při práci v ústavu pro zaostalé děti a díky tomu dokázala tyto děti posunout v intelektuální oblasti na stejnou úroveň jako děti zdravé.

Další studium a experimenty ji vedli k poznání, že intelektuální vzdělávání dětí musí být v souladu s duševním rozvojem. Aby toho bylo dítě schopno je nutné je nejprve normalizovat. Pak se práce dětí stávala koncentrovanou a naplňovala jejich vývojové potřeby.

Vývojové fáze dítěte

Jako základní podmínka pochopení dítěte porozumění postupnému vývoji člověka. Montessori vnímala vývoj člověka jako proměnu postupných fází.

(<http://www.newberryhouse.com/the-montessori-method/>)

Od narození do dospělosti prochází dítě několika různými fázemi. V každé z těchto fází se nejen fyzicky liší, ale má také různé psychické vlastnosti, a proto různé vývojové potřeby.

V každé fázi, kterou Montessori nazývala "plán vývoje", má dítě odlišné fyzické a psychologické vlastnosti a Montessori popsala procházení z jedné fáze do druhé jako "znovuzrození", jako kdybychom měli v každé fázi nové dítě, které bude vyžadovat jiné prostředí.

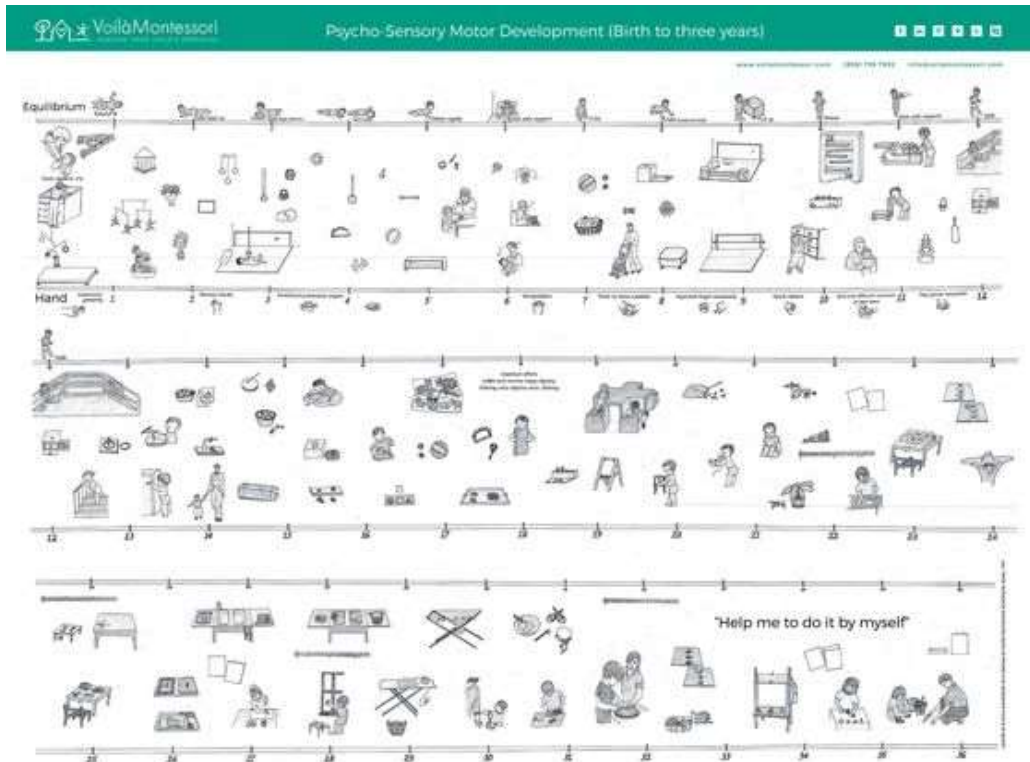
Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

Vymezení vývoje dítěte

- Ranné dětství 0 – 6
(někdy se vedou diskuse, zda je 0 početí nebo narození, ale už sama MM vnímala vývoj od početí),
- Dětství 6 – 12 let,
- Dospívání 12 – 18 let,
- Dospělost 18 – 24 let.

Mnoho psychologů popsalo vývojové fáze, ale pouze Montessori popsala způsob, jak reagovat na toto poznání jako vzdělávací prostředek, a tak znovu definovala výchovu jako "pomoc pro život". Pokud budeme podporovat přirozené vývoj dítěte v daném věku, pak optimalizujeme vývoj pro rozvoj celého člověka.

Existuje určitý čas v životě dítěte, kdy je nejvíce schopné učinit zvláštní vývojový krok. Tyto příležitosti musí být pochopeny, protože když jsou vynechány, vývoj, který se může uskutečnit později, nikdy nebude tak úplný, jako by se to stalo ve správnou chvíli.

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

Citlivá období

Nazývané také jako období zvýšené vnímavosti. Montessori si často brala příklady z přírody a na nich své myšlenky objasňovala.

- Citlivá období se začínají objevovat u dětí v období 0-3 roky.
- Citlivá období jsou důležitým vývojovým stupněm.
- Jsou to pilíře, které tvoří lidský odpočinek.
- Druh vnitřní citlivosti, který dítěti pomáhá, aby si z prostředí samo vybralo, podle zájmu, co je pro něj vhodné a potřebné pro jeho růst.
  - Děti se chtějí:
    - dotýkat se věcí,
    - napodobovat práci dospělých,
    - vyhledávat věci, které více vyhovují jejich zájmu a obsahují poznání smyslové i intelektuální
- Přitažlivost prostředí, kterého se budou dotýkat, bude později pro děti celým světem, svět jejich kultury.
- Jsou nuceny prozkoumávat tajemství přírody, fakta lidské historie a myšlenky lidského bytí; to bude inspirace pro děti vznikajících vztahů a zážitků „s ostatními“.
- Montessori říkala, že přitažlivost prostředí se stane svítícím majákem viditelným pro malé i větší děti a dospělé, věci více zapadají do jejich vývojových potřeb.
  - V začátcích období vzdoru, období přitažlivosti prostředí by měla být respektována fáze maximální citlivosti; jinak zůstane dítě pasivní a závislé (na dospělých).

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

- Jestliže u dítěte dojde ke změně či zlepšení, bude muset být vynaloženo velmi vědomé a záměrné úsilí; nenastane to už pak přirozeně nebo spontánně.

Lidské tendence

Určité vzorce chování a potřeb, které nás odlišují od zvířat, a vedou nás k tomu jednat jako lidé.

1. Orientace:
  - Vytyčení „referenčních bodů“ v prostoru,
  - objevování věci na svém místě.
  - napomáhání sebedůvěře, jistotě.
2. Řád:
  - je nezbytný do života,
  - základem rituálů, které děti nezbytně potřebují.
3. Zkoumání:
  - zkoumáme proto, abychom přežili a žili,
  - potřeba seberealizace, dojít k vyšším (duchovním) potřebám.
  - typické pouze pro člověka,
  - děti do šesti let jsou smyslovými průzkumníky.
4. Manipulace:
  - ruce nejsou neživý nástroj,
  - samostatné odhalování chyb,
  - co není ve smyslech, nebude v mysli.
5. Repetice:
  - opakování je nevyhnutné,
  - příklad s tenisem, máme všechny předpoklady, ale přesto se netrefíme do míčku – musíme hodně opakovat.
6. Přesnost:
  - zhmotnit svoji představu, musíme svou představu zhmotňovat,
  - zpřesňovat pohyb,
  - stáváme se tím výkonnější a efektivnější.
7. Schopnost abstrakce:
  - mají ji pouze lidé,
  - trénink abstrakce – hra na „jako“

Studijní text k projektu

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

8. Sebeovládání, sebekontrola:
  - kontrola chyb – cesta k dosahování cílů,
  - můžeme svou učitelskou práci dělat jednoduše, nebo se neustále zdokonalovat.
9. Komunikace:
  - různými způsoby, každá komunita komunikuje svým způsobem,
  - lidé mají východu, že mohou přizpůsobovat různým typům komunikace.
10. Matematická mysl:
  - výhradně lidská mysl, během života se mění.
  - schopnost organizovat, klasifikovat, třídít, řadit, porovnávat, srovnávat,
11. Představivost:
  - dokážeme podnikat kroky k realizaci toho, co chceme realizovat,
  - podstatné jsou smysly
  - je to schopnost, která vede ke všem objevům a vymoženostem,
  - výš než abstrakce,
  - je to imaginace, „Nikdy jsem to neviděla, ale umím si to představit“.

Horné

- „Elan viatae“
- podvědomá síla, která přiměje dítě, aby dělal to, co potřebuje, pomáhá jeho duchovní touze, která vede jeho úsilí k dosažení cíle.
- Vede k dokončování.

Mnémé

- druhová paměť, díky jejíž pomoci, všechno živé rozmnožuje svůj vlastní druh, a udržuje životní vzorce
- kolektivní paměť, všechny vědomosti lidstva, které máme někde uloženy, kolektivní (Jung),
- Má schopnost uchovávat všechny zkušenosti, kterými jedinec prochází.
- Tato nevědomá paměť má zázračnou mobilitu a je v ní zapsáno vše, aniž si toho jsme vědomi.
- Díky které dítě nevědomě rozeznává zvuky lidské řeči a zapamatovává si je, aby je mohlo napodobovat.
- Všechny zkušenosti, kterými jedinec během svého života projde zde zůstávají, ne pouze ta nepatrná část, která vstupuje do našeho vědomí.

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

Normalizace

- termín z antropologie,
- zbavení se všech špatných návyků, které dítěti brání navázat vztah s prostředím a koncentrovaně v něm pracovat,
- probuzení potlačených přirozených projevů.

Normalizace se objevuje prostřednictvím opakování tříkrokového cyklu, když se děti řídí cyklem práce.

- Příprava na činnost, která zahrnuje shromáždění materiálu nezbytného pro aktivitu. Pohyb a uvažování použité při této přípravě slouží k vyvolání pozornosti v mysli, která se začne na tuto činnost zaměřovat.
- Pohlčení činností, kdy dítě dosáhne vysoké úrovně koncentrace. Tento krok považují učitelé a rodiče za zcela zásadní ve vzdělávání.
- Odpočinek, který je charakterizován všeobecným pocitem uspokojení a pocitem pohody. Předpokládá se, že na tomto místě se uskutečňuje určitá vnitřní formace a integrace osobnosti. (<http://www.zijememontessori.cz/o-montessori/normalizace-a-odchylky/>)

Pozorování

„Měli bychom začít dítě pozorovat, když jeho smysly začnou akumulovat vědomé dojmy z okolního světa, protože tehdy se život rozvíjí spontánně za podpory svého prostředí.“

- Obsahem vědecké činnosti by nemělo být pouhé pozorování a studium dítěte, ale především utváření jeho osobnosti.
- individuální přístup, odhalit možnosti každého žáka,
- probudit motivaci, skrytou energii,
- duševní potenciál dětí a jeho rozvoj.
- Pozorovat zaujetí dítěte,
- výběr činností,
- způsob práce s materiálem,

Montessori při svém pobytu v USA vytvořila v Kalifornii místnost, která byla zasklená, a za tímto sklem bylo 100 míst, odkud mohli frekventanti jejich kurzů pozorovat děti při práci.

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

Výcvikové kurzy

Trvaly obvykle 6 měsíců a skládali se z několika částí:

1. vlastních Montessori přednášek a praktických lekcí:
  - práce rukou,
  - psychologické principy.
2. systematické studium didaktického materiálu
  - prohlubování toho, co viděli na jejich lekcích, velká část této práce byla na jejich asistentech.
3. série návštěv v Montessori školách,
  - každý student v nich musel strávit minimálně 50 hodin pozorování její metody a praktické práce. Na této podmínce velmi lpěla.

Na konci kurzu měli účastníci knihu materiálů a také skládali ústní a písemnou zkoušku.

Po absolvování kurzu si mohli otevřít třídu a v ní praktikovat tuto metodu a po dvou letech práce jim byl diplom potvrzen.

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

Shrnutí

Montessori založila diagnostiku dětí na jejich pozorování, analýze chování a jejich samostatné a svobodné činnosti. Neustálá práce dětí pro ni byla dostatečným materiálem pro ověřování jejich myšlenek materiálů.

Vnímání dítěte jako plnohodnotné lidské bytosti, uznání její křehkosti, ale zároveň bohatosti může vést k jejímu pochopení a tím lepšímu vnímání jeho potřeb. Zvládnutí role pedagoga průvodce a pozorovatele nám může otevřít prostor, ve kterém uvidíme potřeby dítěte vzhledem k jeho vývoji a ne podle našich představ.

Kontrolní otázky:

Co vedlo Marii Montessori k tomu, že začala vytvářet vlastní materiál pro děti?

Jaké jsou základní principy její metody?

Jak byste její metody využili ve své praxi?

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

Literatura

- HAINSTOCK, Elisabeth G. *Metoda Montessori a jak ji učit doma – (před)školní léta*. Praha: Pragma, 1999.
- LUDWIG, Harald. *Vychováváme a vzděláváme s Marií Montessoriovou*. Praha: Univerzita Pardubice, 2008.
- MONTESSORI, Maria. *Absorbující mysl*. Praha: SPS, 2003.
- MONTESSORI, Maria. *Objevování dítěte*. Praha: SPS, 2001.
- MONTESSORI, Maria. *Od dětství k dospívání*. Praha: Triton, 2011.
- MONTESSORI, Maria. *Příručka vědecké pedagogiky*. Praha: Svaz čsl. učitelek škol mateřských, 1926. 3 listy, 91 s.
- MONTESSORI, Maria. *Tajuplné dětství*. Praha: Triton, 2013.
- RÝDL, Karel. *Principy a pojmy pedagogiky Marie Montessori*. Praha, 1999.
- RÝDL, Karel. *Metoda Montessori pro vaše dítě*. Pardubice: FF Univerzity, 2007.
- STANDING, E. Mortimer. *Maria Montessori Her Life and Work*. First Plume Printing 1984.
- ZELINKOVÁ, Olga. *Pomoz mi, abych to dokázal sám*. Praha: Portál, 1997.

Webové stránky

<https://prezi.com/mss9owk4d2it/second-plane-of-development/>

<http://www.newberryhouse.com/the-montessori-method/>

<http://www.zijememontessori.cz/o-montessori/normalizace-a-odchyly/>